

19. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU KONGRESİ/ SANAT ETKİNLİKLERİ

19. INTERNATIONAL TURKIC ART, HISTORY and FOLKLORECONGRESS / ART ACTIVITIES

“Prof. Dr. Ajdar ALESGERZADE Armağanı (In Honour of Prof. Dr. Ajdar ALESGERZADE)”

26-27 Mayıs (May) 2025-Kerkük/IRAK (Kirkuk/IRAQ)

Editör: Dr. Ahmet AYTAÇ

Kapak Tasarımı:

Dr. Ahmet AYTAÇ

Basım Tarihi: 12.12.2025

ISBN: 978-625-97469-5-1
ADÜ Yayın Numarası: 147

Kitapta Yer alan metinler, fotoğraf, resim, şekil ve çizimler, alıntı ile kaynakça sorumlulukları yazarlarına aittir.

Tüm hakları saklıdır. Copyright sahibinin izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının, elektronik, mekanik ya da fotokopi ile basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Türkiye dışında Azerbaycan, K. Makedonya, Irak, Bulgaristan, Gagauzya/Moldova, Özbekistan, Arbavutluk, İran, Tümen/Rusya, gibi 9 farklı ülkeden 29 bildiri, Türkiye'den 21 bildiri, kitapta yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

İçindekiler	3-5
Sunuş	7
Assoc. Prof. Dr. (Doç. Dr.) Habiba ALİYEVA(Azerbaycan) , Ajdar Alasgarzadeh's Role in the Study of Azerbaijani Epigraphic Science	11-16
Assist. Prof. Dr. (Dr. Öğr. Üyesi) Ahmet AYTAÇ(Türkiye) , Uşak Carpets Found in the İparmüvészetü Museum in Budapest, Hungary	17-26
Necat KEVSEROĞLU (Irak/Kerkük) , Kerkük Değirmenleri	27-28
Prof. Dr. Rubin ZEMON (K. Makedonya) , New and Old Homes: Trans-Culturalism of Roma Rufai Dervishes From Skopje in Belgium	29-36
Assoc. Prof.(Doç.) Haldun ŞEKERCİ (Türkiye)-Ayşe Nur OĞUZ (Türkiye) , Geleneksel Türk Sanatları Bağlamında İğne Oyacılığı ve Kütahyalı Oyacı Ayşe Nur Oğuz	39-44
Assist. Prof. Dr. (Dr. Öğr. Üyesi) Ahmet AYTAÇ (Türkiye) , Gelenekten Geleceğe Bergama'da Bir Halıcılık Kooperatifi ve Dokuma Örnekleri	45-52
Neslihan NACAR (Türkiye)-Prof. Dr. Mutluhan TAŞ (Türkiye) , Tarsus'ta Bulunan Bilge Kağan Heykeli'nin Gösterge Bilimsel Olarak İncelenmesi	53-58
PhD. (Dr.) Boyan BLAZHEV (Bulgaria) , The Influence of Light and Color Phenomena in Painting	59-61
Sherzod TURAEV (Uzbekistan) , Ethnic History of the Turkmen of Southern Uzbekistan	63-66
Assoc. Prof. Dr. (Doç. Dr.) Gunel SEYİDAHMAĞLI (Azerbaycan) , Tuğ State Historical-Architectural and Natural Reserve's Cultural Herit	69-74
PhD. (Dr.) Ramil GULİYEV (Azerbaycan) , İraqın Milli Simvolu Xurma Ağacının Təsviri Sənətdəki İnsanla Bağlılığı	75-82
Arzu HASANLI (Azerbaycan) , Social Media Literacy Level of Students in Primary Schools: a Case of Baku City	83-88
Elife HANTAL (Türkiye)-Prof. Dr. Mutluhan TAŞ (Türkiye) , Ethem Çalışkan ve Emin Barın'ın Kaligrafik Çalışmaları: Anıtkabir Örneği	89-94
Valentina KUZNETSOVA (Gagauzia/Moldova) , The Importance of Preserving Cultural Heritage For Future Generations	95
Prof. Dr. Nargiz ALIYEVA(Azerbaycan) , Yazıtları Okurken Hata Bulmak İmkansız Olan Ejder Alasgerzade	99-103
PhD. (Dr.) Fariz HALİLLİ (Azerbaycan) , Azerbaycan'da Narlı Pir Mezarlığı ve Hacı İzzeddin Şirvânî Türkmânî	105-111
Assist. Prof. Dr. (Dr. Öğr. Üyesi) Ufuk ÖREN(Türkiye)-Lec. (Öğr. Gör.) Servet AKAR(Türkiye) , Korendon Grubu Mücevher Taşlarının Geleneksel Kuyumculuk Sanatında Kullanımı	113-118
Mustafo JUMAYEV (Uzbekistan) , The Ethnonym Oguz and Related Uzbek Toponyms	119-122
Şeyma ÇATALOĞLU (Türkiye) , Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nde Bulunan16-18. Yüzyıl Konya-Karapınar Halılarının Sanatsal Özellikleri	123-127
Assoc. Prof. (Doç.) Mesude Hülya ŞANES DOĞRU (Türkiye)-Nurgül ÖZKESER (Türkiye) , Delâilü'l-Hayrâtlar'da Bulunan Hilye-i Şerif Örnekleri	131-137
Fatıma AĞKAŞ (Türkiye)-Prof. Dr. Mutluhan TAŞ (Türkiye) , Türk Kültüründe Tasvir Yasağı Algısı ve Tarihsel Süreçte Türk Sanatına Yansımaları	139-143
Assist. Prof. Dr. (Dr. Öğr. Üyesi) Betül SERBEST YILMAZ(Türkiye) , Amazonlar: Anadolu Düz Dokuma Yaygılarında Cansız Dişil İmge Temsilleri	145-149
PhD. (Dr.) Entela MUÇO (Albania) , Arnavutluk Devleti Merkez Arşivi Osmanlı Belgelerine Göre Kosova Vilayeti'nin Tarımsal Ekonomisinin Gelişimine İlişkin Bazı Görüşler	151-155
Snejana Stepanovna DEMİRBAĞ (Gagauzia/Moldova) , Anaokulu Çocukları İçin Yarışmaları Organize Etmek: Çocuklar ve Ebeveynlerin Girişimlerini Destekleme Yöntemi Olarak	157-158

DELÂİLÜ'L-HAYRÂTLAR'DA BULUNAN HİLYE-İ ŞERİF ÖRNEKLERİ**HILYA-I SHARIF EXAMPLES ON DELÂİLÜ'L-HAYRÂTS****Mesude Hülya DOĞRU***
Nurgül ÖZKESER****ABSTRACT**

Istanbul University Rare Artworks Library is an important manuscript library that contains Turkish, Arabic and Persian manuscripts, which started serving its readers on December 1, 1924. With the transfer of the Yıldız Palace Library collection to the library by the order of Mustafa Kemal Atatürk in 1925, many manuscripts with museum value were added to the collection inventory. These artworks are manuscripts from the personal library of Abdulhamid II, which was located in the Yıldız Palace and was transferred to different institutions and libraries after he was dethroned. The artworks in the inventory of the Rare Works Library until 2024 were transferred to the Abdulhamid II Han Library, which was restructured by the Presidency of National Palaces Administration and consists of the Yıldız Ediye Library, Yıldız Sufiye Library, Yıldız Private Library, Istanbul Theology Library, Rıza Pasha Library, Sahip Molla Library, Istanbul University Faculty of Letters Library and Mehmet Halis Efendi Collection (Nekay, Istanbul University). Among the forty Delâilü'l-Hayrât manuscripts in Naskh script, four of them (YSHK AY.05574, YSHK AY.05567, YSHK AY.05757, YSHK AY.00487/01) copied by the calligraphers of the period in the 19th century, appear to contain pages on which Hilya-i Sharifs were written. Hilya-i Sharifs, which depict the appearance, qualities and attributes of the Prophet Muhammad, were first written in a size that could be carried in a breast pocket, and as of the 17th century, they were produced in the form of a tablet, which is accepted to have been designed by Hafız Osman. Hilyas, which are understood to be found in small numbers in the texts of Delâilü'l-Hayrât manuscripts, will be discussed within the scope of the study by examining the period decorations.

Keywords: Delâilü'l-Hayrât, Hilya-i Sharif, Manuscript, Turkish Rococo, Abdülhamid II Han Library

GİRİŞ

Bu çalışmaya konu olan Delâilü'l-Hayrât'ın uzun yıllar korunduğu İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Bayezid'de Kaptan İbrahim Paşa Camiinin yanında Ömer Paşa Caddesinde bulunmaktadır. Binanın Mimar Kemalettin tarafından tasarlanmış olduğu bilinmektedir. 1843 yılından 1924 yılına kadar farklı amaçlarla kullanılan bina, Maarif Vekâletine bağlandıktan sonra kütüphane olarak kullanılmak üzere Darülfünuna devredilmiştir (Karatepe, 2021:203). 1924 yılında hizmet vermeye başlayan kütüphaneye, 1925 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nden aktarılan yazma eserler de eklenir. Bağış ve satın alma yolu ile zenginleşen Kütüphane Yıldız Saray Kütüphanesi, Sahip Molla, Rıza Paşa, Halis Efendi, Mollazade İbrahim Bey, Hakkı Paşa ve Edebiyat Fakültesi'nde bulunan yazmalar ile İbn'ül Emin Mahmut Kemal İnal'ın kitaplarını ve eşyalarını kapsayan bir koleksiyonda haritalar, notalar, porselenler, hat levhaları gruplarına göre ayrı odalarda korunmaktadırlar.

2024 yılına Nadir Eserler Kütüphanesi envanterinde yer alan II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayında bulunan şahsi kütüphanesine ait bazı yazma eserler, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığı tarafından yeniden yapılandırılan II. Abdülhamid Han Kütüphanesine aktarılır. Bu yeni kütüphane, Yıldız Ediye Kütüphanesi, Yıldız Sufiye Kütüphanesi, Yıldız Hususi Kütüphanesi, İstanbul İlahiyat Kütüphanesi, Rıza Paşa Kütüphanesi, Sahip Molla Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Mehmet Halis Efendi Koleksiyonundan (Nekay, İstanbul Ün.) yazma eserlerden oluşturulmuştur.

* Doç., Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Öğretim üyesi

** Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi

II. Abdülhamid Han Kütüphanesi envanterinde bulunan eserler arasında bulunan kırk adet Delâilü'l-Hayrât yazması içinde, sayfalarında Hilye-i Şeriflerin bulunduğu dört yazma eser tespit edilmiştir. Delâilü'l-Hayrât, Cezuli tarafından derlenen, Müslümanların faziletine inanarak, düzenli olarak okudukları vehattatlar tarafından oldukça fazla sayıda istinsah edilmiş olan bir risaledir (Gülgen, vd., 2018: 30). Hilye-i Şerif ise, genel anlamı ilesüs, ziynet, önemli bir kişinin manevi ve maddi yapısı, güzel özellikleri, doğuştan var olan nitelikleri anlamına gelmektedirler. Hilye özel bir form olarak da özellikle Hz. Muhammed'in üstün yaratılışı, karakteri, davranışları, beden yapısı, sureti, kısacası ruhi ve fiziki varlığını oluşturan niteliklerini içermektedir (Taşkale 1990:90). Hilye-i Şerif metinleri XVII. yüzyılda levha formuna taşınmıştır. Büyük Derviş Ali'nin (ö.1024/1673) Hilye-i Şerif'i levha formuna taşıyan ilk hattat olduğu söylene de eski hattatların bu söylencelerini ispatlayacak herhangi bir örnek bulunamamıştır. Hafız Osman döneminin önemli hattatları arasındadır ve farklı hilye metinlerini araştırıp bunları yazmak için gayret gösterdiği bilinmektedir. Hilye formunu geliştirmeye yönelik olarak birçok deneme yapması nedeni ile, Hilye-i Şerif'i levha formunda yazan ilk hattatın Hafız Osman (1052/1642)- 1110/1698) olduğu bilgisi kabul görmektedir (Taşkale, Gündüz 2006:35, 2011:23-24). Kendisi aynı zamanda, günümüzde bilinen şekli ile sülüs, nesih Hilye-i Şerif'i düzene koyan ilk kişidir (Serin 2003:127) Kendine has üslubu ile, Hilye-i Şerif'i levha haline getirmesiyle birlikte Delâilü'l-Hayrât'ı sanat kimliğiyle kitaplaştıran ilk hattat oluşu, onun hat sanatına yenilikler getiren önemli bir sanatkâr olduğunu göstermektedir (Derman 1997:99). Günümüzde kullanılan şekli ile klasik bir Hilye-i Şerif şu bölümlerden oluşur: 1. Başmakam, 2. Göbek, 3. Hilal, 4. Hz. Ebubekir, 5. Hz. Ömer, 6. Hz. Osman, 7. Hz. Ali, 8. Ayet, 9. Etek, 10-11. Koltuklar, 12. İç Pervaz, 13. Dış Pervaz (Taşkale, 1990:94-95) Levha formunda çalışılan Hilye-i Şeriflerde tezhipli alanlar ve halkarlarla (besmele keşidesi, hilal, koltuklar, iç ve dış pervaz, noktalamar, vb.) zenginleşen tezyinat metnin daha da öne çıkmasını sağlamaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan Delâilü'l-Hayrât'ların metinleri içinde yer alan Hilye-i Şeriflerin levhalarda olduğu gibi, aynı klasik formda yazıldıkları görülmektedir. Ancak bezemeleri yazma eserlerin boyutlarından dolayı küçük alanlar ve ölçülerde ve detaysız olarak tasarlanmış ve uygulanmıştır.

II. Abdülhamid Han Koleksiyonundaki Delâilü'l-Hayrâtlarda Bulunan Hilye-i Şerifler

2024 yılında İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nden II. Abdülhamid Han Koleksiyonuna aktarılmış olan Delâilü'l-Hayrâtlar 19. yüzyılın önemli hattatları tarafından yazılmışlardır. Tezyinatlarında ise, dönemin beğenilerine uygun olarak Türk Rokokosu bezeme unsurlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada 19. yüzyılda istinsah edilmiş ve herbirinin tezyinatlı varakları incelenen 40 adet Delâilü'l-Hayrât yazması içinde tespit edilen dört adet Hilye-i Şerif ele alınmıştır. Hilye-i Şerifli varakların fotoğrafları araştırmanın metni içinde, Milli Saraylar İdaresi Başkanlığının E-61534870-430.01.02-0000170606 sayılı ve 23.05.2025 tarihli izni ile kullanılmıştır.

19. yüzyıla tarihlenen dört adet Delâilü'l-Hayrât, YSHK.AY 487/01 (H.1225), YSHK AY 05757 (H.1253), YSHK AY05567 (H.1257), YSHK AY05574 (H.1260) envanter numaralı yazma eserlerdir. Eserlerin tamamı İ.Ü. nadir Eserler Kütüphanesi'nden II. Abdülhamid Han Kütüphanesi'ne aktarılan yazmalar arasında yer almaktadırlar.

Fotoğraf 1.YSHK.AY 487/01envanter numaralı yazma eser

YSHK.AY 487/01 envanter numaralı Delâilü'l- Hayrât'ın müstensihisi Afif Damadı Seyyid Osman Efendi'nin (ö. 1220/1805) talebelerinden Hamdi adıyla meşhur olan Seyyid İbrahim'dir. Eser H.1225/M.1810-1 tarihinde istinsah edilmiştir. Arapça olarak nesih hattıyla yazılmış olan eser 11 satır, 104 varak ve 11,9x 20.1cm ölçülerindedir. Hafız Osman'ın tasarladığı klasik bir Hilye-i Şerif formunda olansayfada bulunantezyinat Türk Rokokosu unsurlarını taşımaktadır. Sağ varaktaki Hilye-i Şerifaltın cetvelle çerçevelemiştir. Cetvelleri içten dışa 1mm sarı altın, 1mm boşluk ve 4 mm. sarı altın şeklindedir. Basmelenin altındasarı altınla çalışılmış, yarım pençler ve bu pençlerden çıkarak sağ ve sola hareket eden, saz üslubu yapraklardan oluşturulmuş Prusya mavisi zeminli birtezyinatyer almaktadır. Bezemede bulunan tek gonca motifi göbek bölümünün üst kısmında deseni orta noktada birleştirmektedir. Hz. Peygamberin özelliklerinin anlatıldığı göbek bölümü içinde bulunan noktalama işaretleri altı parçalı penç motifi şeklinde, on altı adet olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 2. YSHK.AY 05757 envanter numaralı yazma eser

YSHK.AY 05757 envanter numaralı Delâilü'l-Hayrât'ın müstensihisi Eş-Şeyh Süleyman el-Vehbi el-Bursevi (ö. 1259/1843-1844)'dir. Eser H.1253/M.1837-8 yılında istinsah edilmiştir. Arapça olarak nesih hattıyla yazılan eser, 11 satır, 98 varak ve 20,0x12.5 cm. ölçülerindedir. Envanter bilgilerine göre, bu nüsha Sultan II. Mahmud'a takdim edilmek için istinsah edilmiştir. Nüshanın tezyinatını H.1262/M. 1845-6 tarihinde Sermücellid es-Seyyid Mehmed Salih Efendi'nin yaptığı envanter kayıtlarında yer almaktadır. Hafız Osman'ın tasarladığı klasik Hilye-i Şerif formuyla yazılan sayfanın tezyinatı Türk Rokokosu unsurlarını taşımaktadır. Sağ taraftaki Hilye-i Şerif'in bulunduğu varak altın cetvelle çerçevelemiştir. Cetveller içten dışa 1mm sarı altın, 1mm boşluk, 4 mm. sarı altın, 1 mm boşluk ve 1 mm sarı altın şeklindedir. Hilyenin zemin boşlukları iğne perdahı yapılmış sarı altınla boyanmıştır. Tezyinat, siyah tahrirli eflatun ve pembe renkli sade yapraklarla şekillenmiştir. Yapraklar tek ve çift sıra olarak bismelenin, göbek kısmının, halifelerin isimlerinin, etek kısmının ve koltukların etraflarını çerçevelemiştir. Hilyenin en alt kısmının sağ ve soluna ¼ olarak çizilmiş ve kırmızı renkte boyanmış iki adet penç yerleştirilmiştir. Hz. Peygamberin özelliklerinin anlatıldığı göbek bölümü içinde bulunan noktalama işaretleri yirmi sekiz adet altı ve dokuz parçalı penç şeklinde oluşturulmuştur. Etek kısımlarında ise üç adet penç kullanılmıştır. Pençler beyaz, mavi, pembe ve altın renklerinde boyanmıştır.

Fotoğraf 3. YSHK.AY05567 envanter numaralı yazma eser

YSHK.AY05567 envanter numaralı Delâilü'l-Hayrât'ın ketebe kısmında, müstensihinin Sultan'ın baş yazıcısı Kebecizade adıyla bilinen meşhur Mehmed Vasfi Efendi'nin talebelerinden katiplerin en zayıfı, Kur'an hafızlığıyla bilinen Seyyid Muhammed (Mehmed) (Seyyid Muhammed Raşid) olduğuna dair bilgi yer almaktadır. İki sayfada yer alan metin içeriğinden dolayı bu eserdeki iki sayfa serlevha hilye levhası olarak adlandırılabilir.

Arapça olarak nesih hattı ile yazılmış olan sağ sayfada yer alan metnin, 70 varak, 13 satır, 19 x 13 cm. ölçülerindedir. Eser, H. 1257 / M.1841-42 tarihinde istinsah edilmiştir. Hafız Osman'ın tasarladığı klasik Hilye-i Şerif formunda olansayfada bulunantezyinat Türk Rokokosu unsurlarını taşımaktadır. Hilye-i Şerif'in bulunduğu varak altın cetvelle çerçevelenmiştir. Cetveller içten dışa 1mm sarı altın, 4 mm sarı altın, 2 mm yeşil altın ve 1 mm sarı altın şeklindedir. Besmele kısmı mavi renkli iki cm. genişliğinde cetvelle çevrelenmiştir. Cetvelin içinde +:+:+:+ şeklinde devam eden basit bir desen çalışılmıştır. Cetvelin içindeki dendanlar yapraklarla sınırlanmış ve iğne perdahlı sarı altın zemin üzerinde küf yeşili penç ve kıvrımlı saz üslubu yapraklardan oluşan çift dallı bir tasarım yer almıştır. Göbek kısmının dışında yer alan iğne perdahlı sarı altın zeminli, küf yeşili rengindeki kıvrımlı saz üslubu büyüktan küçüğe dairelere sınırlanmış yapraklar tasarımı oluşturmaktadır. Ortaları iğne perdahlı sarı altın ve kenarları küf yeşili renkli katmerli pençlerden oluşan noktalama işaretleri göbek kısmında on üç adet, alt kısımda on adettir. Göbek kısmının altında altın renkli küçük yapraklar sağ ve sol kısımda yer almaktadırlar. Hilye-i Şerif sağ alt kısımda dendanlı bir damla formu içinde yer alan, "ne senden önce böyle bir kimse gördü ne senden sonra" "şifada da (şifa-i şerif kitabı) böyledir" ifadesi ile sonlanmaktadır.

Delâilü'l-Hayrât'ın Hilye-i Şerif formu sayfasının karşısındaki sayfada halifelerin isimleri daireler içine alınarak yazılmıştır. Halifelerin güzel özellikleri isimlerinin altında yer alan büyük daireler içine Türkçe olarak yazılmıştır. Sol taraftaki cetvelin içindeki tezyinat, alt ve üstte pembe renkli basit desenli cetvelli desenlerin dış sınırlarında devam eden iğne perdahlı sarı altın zeminli çerçevelerin içlerinde halifelerin isimlerinin bulunduğu yarım daireler siyah tahrirli yeşil renkli sade yapraklarla tamamlanmıştır. Üstte bulunan çerçeve içinde ½ ve ¼ pençlerden çıkan saz üslubu yapraklar serbest şekilde yerleştirilmiştir. Alttaki desenlerin dış sınırlarında devam eden iğne perdahlı altın zeminli çerçevede de küf yeşili S-C kıvrımlı yapraklar kenarlarda birbirlerinin alt ve üstlerinden geçerek birleştirilmişlerdir. Yapraklar birbirlerine bakar şekilde bezemeyi tamamlarken, sapı uzun bir gonca bu birleşimin sınırında tasarımı tamamlamıştır. Sol sayfanın orta bölümünde iki halifenin isimlerinin bulunduğu daireler ile dört büyük dairenin etrafı küçük siyah tahrirli, küf yeşili yapraklarla çerçevelenmiştir. Halifelerin isimlerinin bulunduğu sayfanın orta kısmında, ½ ölçülerinde, siyah tahrirli küf yeşili renkli desen, bir helezondan başlayarak bir hatayiden sağ ve sola doğru saz üslubu katmerli büyük birer yaprakla tekrarlanarak tamamlanmaktadır. Saz yaprakların sırtlarında yarım bir pençten çıkan yapraklı iki gonca motifi ve yaprağın iç kıvrımında bulunan uzun saplı bir gonca motifi ile tasarım tamamlanır. Sarı renkli altının parlamasını sağlayan iğne perdahları sağdaki sayfadaki gibi desenlerin sınırları boyunca devam etmektedir.

Fotoğraf 4. YSHK.AY05574 envanter numaralı yazma eser

YSHK.AY05574 envanter numaralı eserden edinilen bilgiye göre Arapça nesih hatlı Delâilü'l-Hayrât'ın müstensihisi olan Halil Şükrü Efendi, Bursavi şâkirdânındandır (öğrenciler, talebeler, çıraklar). Kırım Savaşı'ndan sonra vefat etmiştir. Ancak vefatının kesin tarihi bilinmemektedir. 11 satır, 104 varak ve 15,5 x10,5 cm. ölçülerindedir. Eser, H. 1260 / M.1844-5 tarihinde istinsah edilmiştir. Hafız Osman'ın tasarladığı klasik Hilye-i Şerif formunun uygulandığı sayfada bulunantezyinat Türk Rokokosu unsurlarını taşımaktadır. Sol taraftaki Hilye-i Şerif'in bulunduğu varak altın cetvelle çerçevelenmiştir. Cetveller içten dışa 1mm, kuzu cetvel, 5 mm sarı altın, 2 mm yeşil altın şeklindedir. Hilyenin metin kısmının yer aldığı sayfaya bakıldığında, cetvellerle sınırlanmış bir bölüm olmadığı görülmektedir. Zemin tamamıyla sarı altınla sıvama olarak boyanmıştır. Metin kısmındaki yazıların sınırları yuvarlak hatlarla, siyah mürekkeple çizilerek ayrılmıştır. Sade bir desenin çizildiği metinde birer pencin merkez olduğu desenlerde tek dal olarak devam eden hatların üzerinde desenin sade ve kaba pençer ve goncalarla tamamlandığı görülmektedir. Altın zeminin üzerinde üç benek (pars beneği, çintemani) motifi dağınık şekilde tüm sayfa üzerinde zemini parlatacak şekilde iğne perdahı olarak uygulanmıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İstanbul Nadir Eserler Kütüphanesi'nden II. Abdülhamid Han Kütüphanesi'ne aktarılan yazma eserler arasında bulunan kırk adet Delâilü'l-Hayrât arasından dört adedinde Hilye-i Şerifli sayfalar olduğu görülmüştür. Hilye-i Şerif ilk dönemlerde göğüs cebinde saklanması için hazırlanan, XVII. yüzyıl itibarı ile de günümüzde kullanılan levha formuna evrilen Hz. Peygamberin kişisel özelliklerini, güzel meziyetlerini anlatan ve aktaran bir metne sahiptir. Bu çalışma kapsamında, XIX. yüzyıla tarihlenen bu dört Hilye-i Şerifli sayfaların yazı özellikleri ve Türk Rokokosu unsurları taşıyan tezyinatları ele alınmıştır. En eskisinden en yenisine sıralandığında Hilye-i Şeriflerin 1810 ila 1845 yılları arasında yazılmış oldukları görülmektedir. Eserlerin envanter numaraları, YSHK.AY 487/01 (H.1225), YSHK.AY 05757 (H.1253), YSHK.AY05567 (H.1257), YSHK.AY05574 (H.1260)'dır. Üç Delâilü'l-Hayrât'ın Hilye-i Şerifleri sağ sayfalarda iken YSHK.AY05574 envanter numaralı Hilye-i Şerif yazma eserin sol sayfasında bulunmaktadır. Delâilü'l-Hayrâtlar dönemlerinin önemli hattatlarının istinsah ettikleri örnekler arasındadır. YSHK.AY05567 envanter numaralı yazma eserde bulunan çift sayfa Hilye-i Şerif, diğer üç örnekten farklı olarak bir sayfasında Hz. Peygamberin diğer sayfasında halifelerin özelliklerinden ve meziyetlerinden bahseden serlevha formunda hazırlanmıştır.

Eserlerin hattatları bilinmektedir. YSHK.AY 487/01 envanter numaralı yazma eserin müstensihisi Afif Damadı Seyyid Osman Efendi'nin talebelerinden Hamdi adıyla meşhur olan Seyyid İbrahim'dir. YSHK.AY 05757 envanter numaralı yazma eserin müstensihisi Eş-Şeyh Süleyman el-Vehbi el-Bursevi'dir. YSHK.AY05567 envanter numaralı Delâilü'l-Hayrât'ın

müstensihi Sultan'ın baş yazıcısı Kebecizade adıyla bilinen meşhur Mehmed Vasfi Efendi'nin talebelerinden katiplerin en zayıfı, Kur'an hafızlığıyla bilinen Seyyid Muhammed (Mehmed) (Seyyid Muhammed Raşid)'dir. YSHK.AY05574 envanter numaralı eser müstensihi olan Halil Şükrü Efendi, Bursavi şâkirdânındandır. Eserler içinde, YSHK.AY05757 envanter numaralı nüshanın tezyinatının H.1262/M. 1845-6 tarihinde Sermücellid es-Seyyid Mehmed Salih Efendi çalışılmış olduğu anlaşılmıştır.

YSHK.AY487/01 numaralı eser 11,9x20.1 cm., YSHK.AY05757 numaralı eser 20,0x12.5 cm., YSHK.AY05567 numaralı eser 19 x 13 cm., YSHK.AY05574 numaralı eser 15,5 x 10,5 cm. ölçülerinde çalışıldıklarından, Hilye-i Şerifli varaklar levha formundaki Hilye-i Şeriflere nazaran minimal ölçülerdedir. Levha formunda hazırlanmış örneklerin başmakam kısmındaki besmelenin keşidesinde ya da köşelerinde dendanlı desenler yapıldığı, hilal bölümlerinde altın ya da renkli zeminlerde bitkisel tasarımların kullanıldığı, köşebentlerin tezyinatında çeşitliliğin fazla olduğu, dış cetvellerde bitkisel ya da geometrik desenlerin çizildiği ve dış pervazda tezhip ya da çoğunlukla halkar deseni uygulandığı bilinmektedir. Yazma eserler içindeki Hilye-i Şeriflerde ise, kitap ölçülerinin küçük olması ve desenlerin hazırlanacağı alanların kısıtlı olmasından dolayı daha sade tasarımların yapıldığı görülmektedir. Eserlerin tezyinatları Türk Rokokosu üslubunu yansıtan özelliklere sahiptir. Saz üslubu kıvrımlı yapraklar, sade yapraklar, az motifin kullanıldığı hatayi grubu motiflerle çalışılan sade tasarımlar, iğne perdahının yoğun şekilde kullanıldığı sıvama altın zeminler, pembe, eflatun, küf yeşili, mavi gibi çeşitli renkler bu üslubun karakteristik özellikleri arasındadır.

YSHK.AY487/01

YSHK.AY05757

YSHK.AY05567

YSHK.AY05574

Hattatı Hafız
OsmanHattatı Esmâ
İbret

Hattatı Hadice Heybeti

Hattatı Savaş
Çevik

Fotoğraf 5. Delâilü'l-Hayrât metinleri içinde bulunan Hilye-i Şerif örnekleri ve levha formunda hazırlanan zengin tezyinatlı Hilye-i Şerifler (XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla seçilmiş örnekler)

Sonuç olarak; klasik bir Delâilü'l-Hayrât'ta Mekke- Medine gibi kutsal topraklara ait şehirlerin minyatürlerin çalışıldığı, ender olarak bazı özel çiçekli sayfaların renkli ya da sadece altınla çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında incelenen kırk adet Delâilü'l-Hayrât yazma eserinin metin kısımlarının sadece dört adedinde Hilye-i Şerif örneğine rastlanması hem bu formun Delâilü'l-Hayrâtlarda çok az görüldüğünün anlaşılması hem de bu örneklerin tespit edilerek belgelenmiş olmaları anlamında önemlidir. Çeşitli kütüphane ve müzelerin envanterlerinde bulunan Delâilü'l-Hayrâtlar üzerindeki araştırmaların çoğaltılması, araştırmacıların bu eserlerin ciltlerinde ve iç bölümlerinde yer alan farklı ve yeni bulgulara ulaşmalarına vesile olacaktır.

KAYNAKÇA

- Derman, M. Uğur (1997), Hafız Osman maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi 15. Cilt, İstanbul, s. 98-100
- Gülgen, H., Güler, S. (2018) “Osmanlı Devletinde Klasik Dönem ve Sonrasına Ait Delailü'l Hayrat Minyatürlerinde Değişim.” İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (İMAD) 3(1) s. 29-60
- Karatepe, R.T. (2021), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Z Kültür, Sanat, Şehir Tematik Dergi, sayı 5, s.202-204, Zeytinburnu Belediyesi Yayını
- Serin, Muhittin (2003) Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul
- Taşkale, F., Gündüz, H. (2006), Hat Sanatında Hilye-i Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul
- Taşkale, F. (1990). “Hat Sanatı Yapıtlarından Seçkin Örnekler Hilyeler” Antik Dekor, (7), 90-96

19. ULUSLARARASI TÜRK SANATI, TARİHİ ve FOLKLORU ÇEVİRİMİÇİ KONGRESİ/SANAT ETKİNLİKLERİ

Dr. Musta ZİYA ve Dr. Ahmet AYTAÇ

Kongre heyetinden bir grup.